

Statusforskjell på norske og aserbajdsjanske dialekter

Aytan Mammadova, Azerbaijan University of Languages

CSS Conference 2019, published in July 2020

DAGENS MULTIKULTURELLE OG GLOBALISERTE VERDEN forventer fra hver og en av oss respekt for mangfold. Mangfoldighet er overalt, og man trenger ikke å krysse hjemlandets grenser for å erfare dem. Språkvariasjoner, nemlig dialekter kan også være et godt eksempel på mangfoldighet. I denne artikkelen vil jeg gi en kort oversikt over status av dialekter i to forskjellige land, nemlig i Norge og Aserbajdsjan.

Hvordan status av dialektene varierer fra land til land? Mens Norge regnes som “dialektparadis”, har dialekter helt forskjellig status i Aserbajdsjan. Det er ulike faktorer som forårsaket denne språksituasjonen. For eksempel spiller den moderne verden (media, immigrasjon osv.) en avgjørende rolle når det gjelder dialektenes posisjon i samfunnet. Urbanisering og globalisering, kontakt mellom mennesker fra ulike deler av landet påvirker også språkbruket. Disse faktorene bør tas i hensyn når man skal vurdere dialektbruk i forskjellige områder.

Dialekter i Norge og Aserbajdsjan

Først og fremst er det viktig å definere hva begrepet dialekt er. Det er ulike definisjoner som forklarer dette begrepet. Meyer Meyerhoff¹ skiller dialekter i to, nemlig geolekt og sosiolekt. Geolekt er regional dialekt som defineres av geografi, mens sosiolekt er sosial dialekt som defineres av sosiale samfunnsslag. Dialekter kan også defineres på tre måter:

Lingvistisk definisjon: Ein dialekt er ein geografisk, sosial eller etnisk varietet som i seg sjølv utgjør eit komplett språkssystem. (...) Sosiologisk definisjon: Ein dialekt er ein varietet som kunne ha fungert som eit språk, men som ikkje er formelt standardisert. (...) Psykologisk definisjon: Ein dialekt er den talemålsvarietetten ein person lærer først, uavhengig av kva samfunnsmessig status eller funksjon denne varietetten elles måtte ha.² Det betyr at en dialekt befinner seg i et geografisk område og ikke nødvendigvis får en formell status. Og dialekt er en språkvarietet som personen lærer først i et område uten å ta hensyn til statusen av den.

Norge skiller seg fra de fleste landene i Europa når det gjelder dialektenes høye status. Etter over 400 år under dansk styre fikk Norge

¹ *Introducing Sociolinguistics*, London and New York: Routledge, 2011, s.14

² Røynealand i Brit Mæhlum, Gunnstein Akselberg, Unn Røynealand & Sandøy Helge, *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistik*, Oslo: Cappelen, 2008, s.24-25

anledning til å presentere sin egen identitet. «Det som først og fremst særkjenner etableringen av nasjonen Norge språkhistorisk og språkpolitisk, er den ekstraordinære posisjonen dialektene ble tildelt»³. Fordi språk er et viktig begrep som definerer nasjonen, bestemte nasjonen å vise frem det de er.

Norrøne skriftspråket var blitt erstattet med dansk skriftspråket i Norge under Danmarks styre. Likevel fortsatte folk å snakke sine egne dialekter. Utforskningen av norske dialekter på 1800-tallet ble dermed bidratt til nasjonsbyggingen.⁴ Nordmenn var knyttet til sine dialekter med sterke bånd, og heller ikke den lange danske styre var i stand til å svekke dialektbruk i området. I nasjonbyggingsprosessen var det viktig å bevare dialekter som utgjorde en avgjørende del av norsk kulturarv.

Norske dialektstudier har en lang og rik tradisjon. Den første dialektforskningen i Norge er knyttet til språkforskeren Ivar Andreas Aasen (1813-1896) som samlet inn og systematiserte norske dialekter. Det ble skapt et skrivemål basert på dialekter som I.Aasen kalte «landsmål». Skriftspråket nynorsk er dermed skapt på grunnlaget av landsmålet.⁵ I dag er nynorsk et av de to offiselle skriftspråkene i Norge, og det er noen kulturelle institusjoner der nynorsk bevares. For eksempel bør minst 25% av NRK (Norsk rikskringkasting) utsendelser være på nynorsk.⁶ Det er ikke så mange institusjoner i sentrale områder der nynorsk er dominant, men den er akseptert som en særegen del av folkets identitet.

På 1970-tallet får dialektstudier ny forskningsretning. Dette fører til at sosiologiske problemstillinger blir stadig interessant for dialektstudier. Språksosiologene er opptatt av hvordan språket til mennesker innenfor samme geografiske området kunne variere avhengig av sosioøkonomiske forhold som alder, kjønn, yrke, inntekt, sosial status osv.⁷ Det ble utført ulike språksosiologiske forskninger i Norge. Og de fleste av tidligere forskningene var kvantitative.

Fra 1990-tallet av ble det likevel gjennomført mer kvalitative forskninger da språkforskere prøvde å kartlegge de psykologiske faktorene som var med på å bestemme språkbruk og språkendring hos en språkbruker. Et eksempel på omfattende studie innenfor denne nye retningen var Mæhlum 1992: *Dialektal sosialisering. En studie i barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*.⁸ Moderne norske språkforskere har begynt å være opptatt av å belyse samfunnspregede faktorer som kunne influere dialektbruk hos enkelte personer. Og dette har gitt mer oversiktlig forskningsresultater om personenes identitet og verdier, fordi språkbruket også er individuelt.

Under Sovjetunionen (1920-1991) var russisk hovedkommunikasjonsspråk i Aserbajdsjan. Russisk var ikke det offisielle språket, men det holdte sin høye status. I offisielle dokumenter var «tyrkisk» nevnt som landets offisielle språk på den tida. Etter represjoner under Stalins styre, begynte sovjetiske nasjoner å slåss for sine nasjonale verdier og kjempet

³ Brit Mæhlum, *Konfrontasjoner: Når språk møtes*, 2007, s.44

⁴ Martin Skjekkeland, *Dei norske dialektane: Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høyskoleforlaget 1997, s.13

⁵ Tove Bull, «Ivar Aasen», i *Store norske leksikon*

⁶ Vikør, Lars S., *The Nordic languages. Their Status and Interrelations*. Oslo: Novus Press, 2001, s.103

⁷ Skjekkeland, *Dei norske dialektane*, 1997, s.14

⁸ Skjekkeland, *Dei norske dialektane*, 1997, s.15

mot språkpolitikken av Moskva. Først i 1956 ble aserbajdsjansk erklært som det statlige språket i Aserbajdsjan, og dette ble også gjenspeilt i Konstitusjonen.⁹ Folk snakket sine dialekter mellom hverandre. Men da de flyttet til hovedstaden for å studere på universitetet og jobbe burde de lære seg russisk. Det var naturlig å snakke rusisk med rusisktalende mennesker ellers ble de utsatt for irritasjon.

Ifølge historiske kilder og språklige faktaer kan aserbajdsjanske dialekter bli delt i to utviklingstrinn. Den første er bevaringsperiode av folkets språklige særtrekk (12. århundre) og den andre er tap av folkets språklige særtrekk og definering av lokale dialekter i 12. og 18. århundre.¹⁰ Den første perioden er knyttet til bruk av dialekter som kommunikasjonspråk, mens i den andre perioden spiller dialekter en viktig rolle i utvikling av det litterære språket. Forfattere brukte stadig mer ord og uttrykk fra dialekter på den tida.

Holdninger til dialekter

Dialekter blir brukt i offentlige kontekster i Norge sammenlignet med andre europeiske land. Norge er et av de landene i Europe der det er størst toleranse for ulike dialekter på kjøkkenbordet, blant venner, i media, i forelesninger på universiteter, ikke minst på parlamentet.¹¹ Dialekter er helt vanlig språkvarieteter som mennesker kan bruke i offentlige steder i Norge. Dette viser hvor sentral plass dialektene har fått i landet. Men finnes det også et standardtalemål i Norge? Det er mange forskere som har diskutert dette temaet. Offisielt sett finnes det ikke noe standardtalemål, men mange forskere påstår at det kan bli observert i daglig praksis. Det er altså en uoffisiell, overklasse variasjon som snakkes i og rundt Oslo og har noen karakteristikk av standard variasjon.

I Aserbajdsjan finnes det et offisielt standard talemål. Det er altså et litterært språk som bør følges i offentlige kontekster her i landet. Dette regnes som «den riktige» varieteten. De andre muntlige språkvariasjonene brukes ofte hjemme mellom familiemedlemmer, blant nære venner eller bare for humor. Det er selvfølgelig noen mennesker som også bruker dialekten sin i offentlige steder, men det utgjør et mindretall. For eksempel, er det noen aserbajdsjanske underholdningsprogrammer på fjernsyn der dialektbruk helt akseptert. I tillegg gjør dialektbruk et TV-program mer underholdende og oppsiktsvekkende for noen. Likevel kan dialektbrukere noen ganger vurderes som «uintelligente» og kompetansen hos den enkelte kan bli sett som tvilsom.

Det er også stereotyper som bestemmer menneskenes holdninger til dialektmangfoldet. Selv om det er stor valgfrihet når det gjelder talemål, livsstil og verdier i Norge, mener Meyerhoff at det eksisterer fordommer og stereotyper her også.¹² Man kan for eksempel forvente to forskjellige meninger som man kan få om man bruker hedmarksdialekt på tv. Den

⁹ Farid Alakbarli i *Azərbaycan dili: SSRİ-nin üç dövlət dillərindən biri* [Aserbajdsjansk: Et av de tre språkene av Sovjetunionen], 2018, http://www.aamh.az/blog_post_az_11.html

¹⁰ M.P.Cahangirov, *Azərbaycan milli ədəbi dilinin təşəkkülü: I hissə*. Bakı: Elm, 1978, s.17-22

¹¹ Jahr Ernst Håkon & Mæhlum Brit, «Har vi standardtalemål i Norge?» i *Norsk lingvistisk tidsskrift*, 2009:1, s. 3

¹² Meyerhoff, *Introducing Sociolinguistics*, 2011, s.26

første tolkningen kan være at personen er «spesielt pålitelig og tillitvekkende», andre kan likevel beskrive personen og språket som «uttrykk for manglende faglig prestisje og tvilsom kompetanse».¹³ Noen ganger kan disse stereotypene være positive og noen ganger kan de være helt motsatt. Likevel påvirker de våre forventninger og holdninger til dialektbrukere.

¹³ Mæhlum, *Konfrontasjoner*, 2007, s.67

Oppsummering

Dialekter endrer seg, og språksituasjonen i begge land er forskjellig fra tidligere år. Mens samfunnet utvikler seg, stimuleres språkutviklingen. Språk er så dynamisk fordi den blir lett påvirket av andre ytre faktorer slik som media, immigrasjon, bosettingsmønsteret osv. Mennesker flytter for eksempel til andre steder der deres språkbruk blir utsatt for forandringer. Medias rolle er heller ikke så lite i denne prosessen. Media kan homogenisere samfunnspråket ved “å gi” prestisje til enkelte språkvarieteter.

Ut fra beskrivelsen ovenfor ser man at språkvarieteter har spilt en viktig rolle i språkhistorien av Norge og Aserbajdsjan. Likevel er det større valgfrihet når det gjelder å bruke dialekter i offentlige kontekster i Norge sammenlignet med Aserbajdsjan. Men siden språk og språkholdninger endrer seg etter tid, kan dialekter få forskjellig status i de to landene i framtida.

Litteratur

- Alakbarli, F. (2018): i *Azərbaycan dili: SSRİ-nin üç dövlət dillərindən biri* [Aserbajdsjansk: Et av de tre språkene av Sovjetunionen] http://www.aamh.az/blog_post_az_11.html [Lesedato: 30.09.2019]
- Bull, Tove: «Ivar Aasen», i *Store norske leksikon*, https://snl.no/Ivar_Aasen [Lesedato: 30.09.2019]
- Cahangirov, M.P.(1978): *Azərbaycan milli ədəbi dilinin təşəkkülü: I hissə*. [Etablering av det litterære språket aserbajdsjansk: Del 1] Baki: Elm
- Håkon, J. E. & Mæhlum Brit (2009): «Har vi standardtalemål i Norge?» i *Norsk lingvistisk tidsskrift*, nummer 1
- Meyerhoff, M. (2011): *Introducing Sociolinguistics*. London and New York: Routledge
- Mæhlum, B. (2007): *Konfrontasjoner: Når språk møtes*, Oslo: Novus forlag
- Røyneland i Brit Mæhlum, Gunnstein Akselberg, Unn Røyneland & Sandøy Helge (2008): *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistik*. Oslo: Cappelen

© This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Skjekkeland, M. (1997): *Dei norske dialektane: Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Vikør, L. S. (2001): *The Nordic languages. Their Status and Interrelations*. Oslo: Novus Press